

Hanebo = Jul

1953

Utgiven av Hanebo Hembygdsförening

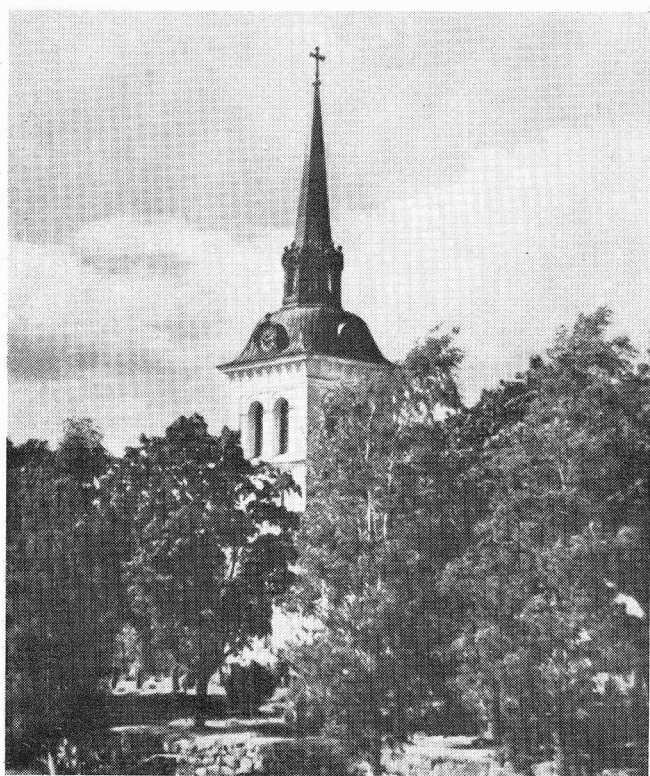
Hanebo kyrkas restaurering

Av Professor Erik Lundberg.

Hanebo kyrka kan med fog göra anspråk på en rangplats bland svenska landskyrkor. Läget på en höjd i det öppna landskapets mitt och det smäckra tornet, som så verkningsfullt understryker platsens roll av centrum i bygden, dessa båda drag te sig redan de tillräckliga för att ge kyrkan en viss karaktär av mönstergillhet. Man skulle bara önska att trädvegetationen å och kring kyrkplatsen kunde regleras och omdanas så att man än mera kände »kyrkan mitt i byn».

Men även kyrkbyggnaden såsom sådan är märklig. Den stora om- och tillbyggnad som utfördes 1777-78 hade ingalunda planerats efter recept utan utgjorde en omsorgsfullt genomtänkt, fint proportionerad och även med stor skicklighet genomförd arkitekturskapelse. Det är sålunda vid denna tidpunkt ingalunda vanligt att en landskyrka intäcks med tegelvalv. Brädklädda välvningar är det normala. Dessutom äro valven i tvärhus och kor formade med finhet och en viss, förnäm nyansrikedom. Pilastrar och andra mursprång äro mycket tunna, bågformerna visa nyanseerade kurvor, listverken i korvalet äro fylligt modellerade. Närmast tänker man i detta kyrkorum på Adolf Fredriks kyrka i Stockholm — såsom denna var innan 1890-talet fördärvade interiören.

Det gäller vid nu pågående restaureringsarbete att söka låta den-

na fina interiörarkitektur få komma fullt till sin rätt. Den är avsedd att verka likformigt korsarmad, varvid läktarebarriären och orgelfasaden skola avgränsa den västra korsarmen på lämpligt sätt. 1800-talets läktare och orgelfasad måste då genom målningsbehandling bringas att samspela med korskyrkorummets krav.

Likaledes gäller att den i och för sig så vackra altartavlans inramning måhända är en smula främmande för korets arkitektur; genom riktigt val av färgton kan den bringas i samklang med 1700-talsarkitekturen.

Även utvändigt är det 1700-talets ombyggnad, som framför allt sätter prägel på kyrkan. Fönsterhålen äro

så vackert insatta i murytorna; taklisten fint och fast proportionerad mot väggens höjd, fönsterhål och sydportal samt inte minst mot taket med dess brutna fall och fylliga volym. Spånbeläggningens svarta »fäll» kontrasterar i sin »lurvighet» så vackert mot putsytornas släthet och taklistens skarpa skuggfång.

Men just här är det som exteriörens svåra problem börja yppa sig. Dels är det tornet som med sin mera spröda och sammansatta arkitektur inte riktigt hör samman med 1700-talsbyggnadens mera kärvt svenska storslagenhet. Dels är det fyndet av det medeltida långhusets utomordentligt fina gråstensmurverk som anmäler sig till attack mot 1700-talets enhetlighet.

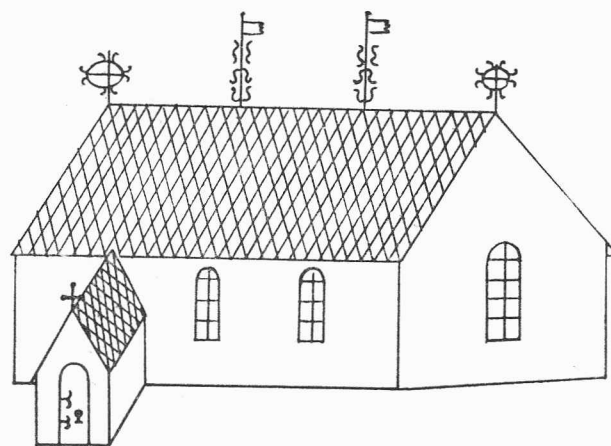
Tornet har i sig själv betydande arkitektoniskt värde. Både murkroppen och spiran äro formade med stor skicklighet, men med en detaljrikedom som bryter hårt mot kyrkan i övrigt.

Också långhusets murar, som det av tekniska skäl blev nödvändigt att renhugga från puts, visa stora släta gråstenar, valda med den yttersta omsorg även ur färgsynpunkt. Färgtoner av rosa och gråblått, som bilda huvudparten av det hela, ta upp inslag av grönsvar, glimmerblänk och vitt. Som helhet visar muren den allra mest utsökta skiftningsrikedom. Alltsamman infattat i en bevarad medeltida fogstrykning som går mot honungens varma gulltonighet. Så därtill vissa i tegel murade fönsteromfattningar som ge starkt kontrastklang både mot muren, den vita putsen och det svarta taket.

Om det bara hade gällt tornets främlingskap gent emot kyrkan i övrigt, eller blott det medeltida gråstensmurverket och i för sig inom 1700-talskyrkans helhet, så hade problemet att åstadkomma harmoni i byggnadens framträdande kanske inte gått att lösa riktigt tillfredsställande. Men här var det så lyckligt att tornet och gråstensmuren tillsammans med 1700-talsarkitekturen gav möjligheter till vad som skulle kunna kallas ett triangel-drama.

Man måste för att förstå våra — arkitekterna Hjalmarssons och Lundbergs — synpunkter göra klart för sig följande: Om det vid en restaurering visar sig att det råder konfliktläge mellan ett dominerande byggnadsparti och ett mindre parti av annan härstamning så kan man antingen undertrycka sagda detalj för helhetens skull eller också

Hanebo kyrka på 1700-talet
Teckning av O. J. Broman

betona motsättningen så att en konfliktklang framträder. Det senare är ofta mycket svårt, men å andra sidan bjuder det ej sällan emot att låtsa som om det där andra inslaget inte fanns.

Här i Hanebo kunde man emellertid spela ut tornarkitekturen mot gråstensmuren i klar kontrast samtidigt som man därmed lät båda vara för sig underordna sig 1700-talsarkitekturen. Det gällde då inte minst att se till att torn och gråstensmur inte sinsemellan »hölle ihop». Det sammansatta och detalj-skarpa i det förra måste klinga hårt mot gråstensens rika och mjuka förtoningar. Och i färg måste det bli lika klar motsatsklang. Ingen färgton från gråstenen finge återkomma i tornet. Följden blev klart vit kalkning med grågröna fältpottnar; samt rätt riklig förgyllning å den kopparklädda spirans detaljer. Gråstensmuren blev på detta sätt så olik tornet som gärna var möjligt.

Men så gällde det att samtidigt få hela exteriören att hålla samman så bestämt att både torn och gråsten underordnade sig helheten. För detta syfte kalkades taklisten runt om alldeles vit; så även alla fönstersmygar och hela tornet, utom de grågröna fältpottnarna. Medan tvärhusets och korets murar fingo stå i m u r b r u k e t s litet dovare naturliga färgton. Med de rent vita partierna bildar takets svarta spånbeläknad ett kontrastpar, som gav högsta klangen i alltsamman, med sekundering blott av spirans guldblänk.

Nu måste vi emellertid vända tillbaka till gråstensmurningen för ett ögonblick. Ty sådan gråstensmurning är någonting ytterligt värdefullt i vårt lands arkitekturhistoria. Våra medeltida förfäder voro otroligt skickliga i att bygga med det

till synes så otympliga gråbumlings-materialet. Med största omsorg sökte man ute i markerna upp lämpliga block med släta godsidor samt vacker färg och struktur. Någon behugning förekom icke. Man valde bara stenen på det rätta sättet. Och byggde sedan muren med sådan omtanke att stenarnas färg blev till den mest utsökta färgmosaik.

Ingenstädes i världen finner man ett gråstensmurverk av denna art, som är likvärdigt med det svenska från 1200- och 1300-talen. Och Hanebo sydfasad måste räknas bland det bästa vi ha i behåll därav. Undra då på att det bjöd emot att kal-ka över igen!

När sydmuren byggdes fick kyrkan de former och mått den ägde ända till 1777, då koranläggningen tillfogades. Om man stavar och lägger ihop vad murverket på olika sätt förtäljer så visar sig att denna kyrka varit en enkelt rektangulär byggnad med högt brant spåntak, höga smala fönster samt invändigt ett brädtunnvalv som gick högt upp i takstolens regioner. Rummet var sålunda betydligt mycket högre än nuvarande långhusets välvning. Ty denna har tillkommit under 1400-talets senare hälft, medan långhuset byggdes någon gång i slutet av 1200-talet eller under 1300-talet.

Av inventarierna hör det stora triumfkrusifixet till 1300-talskyrkan, om än dess tillkomsttid skulle vara att förlägga till en tidig del av 1400-talet. Altarskåpet däremot är samtidigt med valven och de kalkmålningar, som döljas under putslaget i långhuset, och vilka det nu vore meningen att åter avtäcka.

Avlägsnandet av långhusets putsbeläknad blottade emellertid inte bara den vackra gråstensmuren i och för sig, utan vissa fakta av ut-

"Välkommen var, o Herre kär!"

Sv. Ps. 63: 8.

Av Åke Hedlund.

Omkring de orden ur en av våra kära julpsalmer vill vi bli stilla, när nu julaftonen är inne, och alla julförberedelser äntligen är slut. Överallt är det pyntat och berett till ljusets stora högtid. Undret har skett ännu en gång. Där det nyss rådde brådska och oro, där härskar nu stilla lugn. Vägarna skall snart ligga tomma och öde i vår socken. Allt är i väntan på Honom, som skall komma. Stunden är inne, den efterlängttade stunden, då vi säger vårt: »Välkommen var, o Herre kär.»

Vår välkomsthälsning gäller kanske i första hand högtiden, som står för dörren. Vi hälsar den med glädje och tillförsikt. Vi hoppas, att den skall ha något att bringa åt oss alla, åt de glada och lyckliga lika väl som åt de sorgsna och bedrövade.

Men vår hälsning gäller inte bara högtiden, den gäller innerst Honom, som är julens herre och konung. Om vi skulle fråga, vad vi, både stora och små mest av allt behöver denna jul, så måste svaret bli: Vi behöver en jul, där Herren får vara med. Man kan inte förneka, att vårt julfirande svävar i en allvarlig fara.

omordentlig betydelse för kännedomen om kyrkans historia. I norra fasaden upptäcktes nämligen nordmuren till en äldre kyrka, vilken mur blivit påbyggd och förlängd då 1300-talskyrkan uppfördes. Den kyrka till vilken sagda äldre nordmur hört har varit av mycket små mått. Sannolikt har den varit försedd med ett litet utbyggt kor vid östra sidan. Datum för denna byggnad torde vara 1100-talets slut eller 1200-talets början.

Även denna kyrka var uppförd av marksten, ehuru i en litet ålderdomligare variant än sydfasaden, i det att vissa hörnstenar äro medelst behuggning formade till verkliga kvaderblock. Man har då den äldsta kyrkan uppfördes tydligen inte ännu nått fram till den suveräna behärsningen av den inhemska byggnadsteknik, som präglar sydfasaden. Vilket förhållande är utomordentligt intressant och värdefullt genom det ljus som därav kastas över Hanebo sockens och kyrkas äldsta skede.

I yttre hänseende fortsätter julen sitt segertåg. De yttre formerna får allt större utrymme. Julen flyttas ur hjärtan och hem ut på vägar och nöjeslokaler. Högtiden håller på att industrialiseras och merkantiliseras. Man har med skäl talat om julen som en väldig ekonomisk kraftanspänning. Och på samma gång pågår ett inre utarmande. Det blir till synes allt mindre rum för en verklig helg. Alla har vi nog sett, hur fattig och tom högtiden kan bli, där inte Kristus får vara med. Den fattigaste gumma, som på julaftonen i sin stuga knäpper sina händer och tackar Gud för den stora julgåvan, är rikare än de förmögna hem, där man överhopar varandra med dyrbara julklappar men inte har något mer att ge. Blir det inte allt tydligare, att Kristus måste få vara med, om det skall bli någon riktig helg? Bönen om Herrens närvaro ljuder mångenstädes allt starkare och innerligare. Runtomkring hela jorden knäpper i dag kristna människor sina händer och ber: Välkommen var, o Herre kär. Och vi måste glädja oss över, att den bönen blir alltmer levande. Mänskligt sett kan bara en ny besökelse av Kristus Ande rädda julen och ge vår tid en ny riktning.

Men samtidigt måste vi fråga oss: Vågar vi verkligen be Herren Kristus komma till våra hjärtan och hem?

Bönen om Herrens närvaro är en farlig och riskfylld bön. En Kristus så där i fjärran behöver inte nämnvärt oro oss. Men Jul, det betyder Kristus i hjärtat — »uti mitt hjärta bliv och bo», ber vi också i julpsalmen — och att ha honom så nära, det är allvarsamt. Vi får aldrig glömma, att han som föddes den första julnatten är den Helige och Rättfärdige. Julevangelium säger oss ju också, att budet om hans födelse allra först väckte förfäran hos herdarna. Och något av samma förfäran känner man alltid i Kristi närhet. Han dömer oss som ingen annan, och det är inte bara den ena eller andra svagheten, som då blot-tas. Han avslöjar våra hemligaste bevekelsegrunder. Han visar oss, hur självskheten smyger sig in i allt — även i vårt julfirande. Frå-

gan kommer åter: Vågar vi verkligen ta emot Kristus som vår gäst? Ser det ut så i vårt hjärta, att vi törs ta emot honom? Där är kanske mycket, som måste fejas bort, om hjärtat skall bli passande boning för hans majestät. Mången som bor i ett julstädat hem går omkring med ett ostädat hjärta. Hur skulle vi ställa oss, om han tog oss på orden och klappade på vårt hjärtas dörr? Har vi sett en smula in i vårt hjärta, så måste nog svaret bli: Jag är icke värdig, att du går in under mitt tak. Och ändå skall vi inte frukta att hälsa julens höge gäst välkommen. Han som står vid hjärtedörren i julaftonens stillhet är inte bara den Helige utan också den oändligt kärleksrike. Han vill själv göra vårt hjärta till en boning, som passar honom. Även vår julberedelse är ett av hans verk. Han kommer i sista hand inte för att döma utan för att frälsa och befria. Men är det så, då frågar vi inte längre: Vågar jag be honom komma? utan i stället: Vågar jag låta bli? Har jag råd att nu låta denna möjlighet gå mig förbi? Om vi förstod Guds stora julgåva till oss, då skulle vi ur vårt innersta ropa: Kom, Herre Jesus! Vi skulle låta honom komma in i det ena hjärterummet efter det andra, inte bara i finrummet utan även i vardagsrummet, och göra allt nytt. Och glädjen skulle växa sig allt starkare. Denna jul skulle bli en välsignad helg, om vårt hjärtas julfön blev: Välkommen var, o Herre kär! Amen.

Hanebo Jul

överlämnas härmed för sjätte julen till hanebobor inom och utom sockengränsen.

Vi tackar för visat stöd och intresse och hoppas att också årets Hanebo-Jul skall finna vägen till alla hanebohem.

Till nästa jul kommer vi att anordna en fototävlan med fotografier, lämpliga för denna tidning. De kommer att arkiveras. Det får vara naturbilder, gamla gårdar, gamla föremål, människor i arbete, gamla människor, kort sagt allt som har betydelse för hembygdsarbetet. Priser kommer att utdelas. Korten får vara minst 9×9 cm och sändas till Victor Johnson, Sibö, Kilafors, senast den 1 oktober 1954, dit också bidrag till kommande tidning sändes.

Hanebo Hembygdsförening.

Utibygdsbönderna och smederna vid Kilafors bruk

Av Edw. Johnsson.

Det skrevs år 1864 och julmånaden hade gått in. Förberedelserna till julens värdiga firande var i full gång, och under arbetet kom samtalen ofta att röra sig om den stundande storhelgen och dess olika nöjen, vilka kom liksom en efterlängtat belöning för allt strävande under den kulna hösten och ruskiga förjulsvintern. Så småningom var man i själva julveckan, och de allt kortare dagarna användes till mindre arbetskrävande julförberedelser. Sådana tyngre sysslor som slakt, bak, brygd, ljusstöpning var i god tid undanstökade.

Några julklappsbekymmer tyngde icke, och det besvärliga sökandet efter en vacker julgran var okänt, ty seden med dessa i senare tider så outhärliga jultillbehör hade ännu ej kommit till våra trakter. Julaftonen var dock full av bestyr. Redan medan midvintermörkret ännu ruvade över Utibygdén, kunde man höra minst lika många hästbjällror som det fanns bondgårdar; man skulle nämligen hämta hem julhö till kreaturen från Ängarna. Det var ett rörligt liv vid de små gråladorna, ty man skulle hinna hem, innan solen färgade himlen röd över Gusbobergen. Ej sällan skymtade vid ladorna vid dessa tillfällen den allmänt förekommande vargen, och drängarna hade ej glömt att ta yxan med i höskrindan. Den kunde behövas. Efter hemkomsten skyndade man sig att fara till skogs efter ett lass smågranar. Vägen över Bergvikens is skulle utmärkas, så att hästarna hittade rätt till kyrkan vid julottefärden. Till allt annat som skulle hinnas med under den snabbt flyende dagen, hörde att ställa i ordning slädarna till julmorgonens kyrkfärd, vilken betraktades som en av julens största tilldragelser.

I varje bondgård fanns vanligen tvenne hästar, och båda dessa skulle spännas för var sin släde vid färden till julottan. I den ena släden tog husbondfolket och de små barnen plats, men i den andra skulle ungdomarna åka. Dessa ville helst ha den springare, som kunde löpa

snabbast. Och så styrdes färden ut i julmorgonens mörker. Klockan var vid pass två, ty det gällde att komma till kyrkan i mycket god tid före julottans början klockan fyra, om man skulle komma in genom trängseln vid gudshuset. Släden med ungdomarna styrde ut på Bergvikens is, men husbonden följde landsvägen. Han skulle nämligen svänga in vid Bruket och hämta »sin smed».

Det var sed, att smederna vid Kilafors Bruk fingo skjuts med en av bönderna från Utibygdén, när det

Framme vid Karlslunds backen såg man, hur ljusen lyste välkomnande ur kyrkfönstren.

Till det lilla kyrkstallet hade släden med ungdomarna redan kommit, och en av flickorna hade ur fårskinnspälsfickan tagit fram det medförda talgljuset, som hon satt i tråklykan för att lysa för husbondfolket och deras skjutsgäster, när dessa sökte sig ur släden och de varma slädfällarna. Alla kyrkskjutsarna hade kastat resten av sina bloss på kyrkbacken, och den därav bildade kasen flammade varmt och skänkte ett välbehövligt ljussken åt de mot kyrkdörren hastande figurerna.

Väl inkomna i kyrkan skildes bonden och smeden med sina familjer från varandra. Smederna hade ju sin särskilda bänk nere i kyrkan, under det att Utibygdsbönderna hade sina bänkplatser på »Lillskullen» (Södra läktaren).

*Innegården i Vallsänge
på 1800-talet*

gällde julottefärd. Annars gingo de till fots vid det nästan varje helgdag förekommande gudstjänstbesöket. Och varje bondgård hade en särskild smed, som med nöje hämtades i tidig otta. Så t. ex. ansvarade Lilltjärna nr 3 för, att mästersmeden Goude ej behövde gå till kyrkan; andra bönder hade sina smeder. Jean Herre, som ansåg sig tillhöra ståndspersonerna, var bjuden skjuts av brukspatronen. De tjärvedsbloss, som gnistrande lyst under färden hemifrån, hade flammats färdigt, men smederna stodo färdiga med nya, vilka tändes, när bjällerklängen hördes uppför Sandersbergsbacken.

Så stoppades slädfällarna omkring de åkande, och färden fortsatte upp efter bruksgatan och förbi »Vitgrindarna» och mot kyrkan.

Julottehögtiden blev ganska lång, emedan julottan med följande högmässa upptogs av tvenne predikningar, som ej gärna var kortare än en timme vardera. De medföljande barnen hunno både slumra in och bli väckta åtskilliga gånger. De spottande och fräsande talgljusen hade ej kunnat hålla dem vakna. Mången av de äldre kämpade också mot lusten att »nicka till», men det var ej rådligt att låta huvudet sjunka allt för djupt i pälsen, ty då kunde det hända, att »spögubben» med sitt långa spö väckte dem på ett omilt sätt.

Det var ännu mörkt, när julottan var till ända. Att det var stark kyla kunde man både känna och höra. Ett gällt knarrande under näverskosulorna vittnade om köld, och när klockorna i den gamla klockstapel

av trä dånande slag ringde in juldagen, kunde det höras, hur det gnällde i trävirket. Om bister vinter varslade också det grönaktiga skimret i öster före soluppgången.

Och nu började hemfärden. Hästarna, som varit svettiga, när de ställdes in i stallet, stampade både av köld och längtan att få styra kossan hemåt, och nu gällde det att vara duktig hästkarl och kvick i vändningarna, om båda selstickorna skulle hinna komma i skakeltampen. Ungdomssläden lämnade landsvägen bortom »Tossbro» och styrde ut över Kyrkbyttjärn och sedan mot Kesen. Hästarna ville liksom inte galoppa i början utan de »kesade» och gjorde krumpsprång som om de ville befria sig från släden för att fortare kunna illa hemåt. Väl ute på Bergvikens is började den verkliga julfärden och kappkörningen. Isbitar sprutade över de åkande och skumtappar yrde från de frustande hästarna. Nu gällde det att först komma till Lilltjärn eller Vallsänge-vikarna. Den häst,

Två karoliner

Av Sven-Erik Eriksson.

Under en lång följd av år har författaren till dessa rader på lediga stunder sökt att utforska den Agermanska och med den befryndade släkters öden i det förgångna.

Min morfars mor var född Forstadius *), och i denna släkt har jag påträffat några färgstarka karolinska krigare, som kanske kunna intressera även andra hanebobor, nämligen kaptenen vid Hälsinge regemente, Johan von Schwartz och hans svärson löjtnanten vid samma regemente Petter Johan Forstadius d. ä.

Om Johan von Schwartz (hans namn skrives omväxlande Swarz, Svart, Svartt) läste jag såsom liten pojke i Winblad von Walters »Hälsingeminnen»¹⁾ utan att då veta,

att jag i rätt nedstigande led härstammade från honom. Anteckningar finnas emellertid om S. på många olika ställen, somliga av dem ganska gamla. Så skrev prosten Knut Nilsson Lenaeus²⁾ följande ord om honom:

»Johan Svart, en fattig Soldate-son, född uti en stuga invid Norsbron, af hwilkens fader nämligen, af Soldaten Svart, Stugorna vid Norsbron än idag Svartstugorna kallas. Denne Soldate-sonen, Johan Svart, war i början en Herretjenare, men gaf sig omsider till Militien, der han i K. Carl den XII:tes krig tjente sig up till Capitaine wid Arbrå Compagnie och Hälsinge Regementet, och skref sedan så sitt namn: Johan von Schwartz. År 1708 d. 29 September blef han af Ryssarna wid Liesna uti Lithauen död skuten».

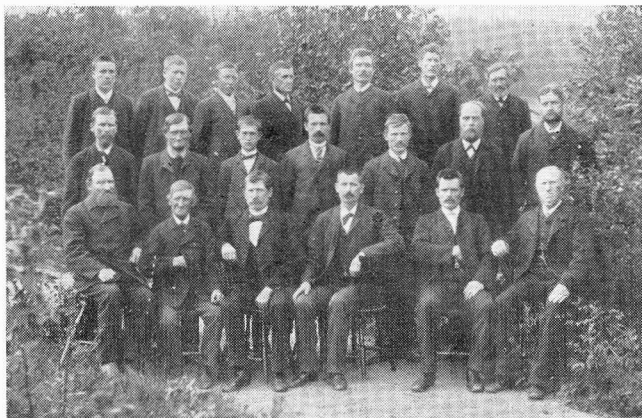
Då denna bok är skriven ett halvt århundrade efter Schwartz död, får man väl antaga, att däri lämnade uppgifter är med verkligheten överensstämmande. Winblad von Walter anger vidare, att fadern var enbent och sårad i Karl XI:s krig, och att herren, hos vilken den unge Johan tjänat, skulle ha varit kaptenen vid Delsbo kompani, Björnberg. Schwartz torde ha varit född någon gång mellan åren 1660—1665 och enligt Hälsinge regementes rullor (för Schwartz del genomgångna av red. Erik Wickberg i Gävle) och enligt Lewenhaupts »Karl XII:s officerare»³⁾ voro Schwartz öden följande:

Trumslagare vid Hälsinge regemente vid kapten Albedylls kompani omkring 1677.

Transporterad till överstelöjtnantens kompani 1679.

*) Petrus Agerman, Bonde, Gästgivare f. 1805, d. 1881. Karin Forstadius f. 1805, d. 1876.

färden hemåt. Innan de skildes, uppmanade smedhustrun sin skjutsbonde att komma in och få något varmt i sig, när han under vintern kom till kvarnen för att mala, och bondmoran bjöd bruksungdomarna att komma till Utibygdén, när de unga skulle samlas till den sedvanliga lekstugan annandagjul. Den ungdomsträffen motsågs med samma förväntan av såväl den sällvige bondsonen som den rundhylda, brunögda smedflickan av vallonstam.

Smeder vid Kilafors bruk år 1889

som löpt ifrån de övriga, blev allmänt omtalad under julkalasen som bygdens travare, och körsvennen var föremål för allas beundran.

De äldre följde landsvägen vid sin hemfärd. En uppskattad och efterlängtd rast gjordes vid bruksgatan, där smeden skulle lämna sällskapet. Hästen bands vid stake-tet och smeden skyndade efter hö till dragarens välfägnad. De åkande blevo inbjudna till smedens, där en stockelsbrasa snart flammade i den väldiga ugnen. Bondens hustru och barnen kunde ej se sig mätta på alla de blankskurade kopparkärlén på spiskåpan och vägghyllorna. Smedhustrurna, särskilt de de vallonsläkt, älskade att pryda sina stora kök med blänkande koppar, och för övrigt stod nog hemkulturen på ett

högre plan hos smederna än i bondgårdarna.

Under det männén allt mer uppvärmda och högljudda vid en julbärgare dryftade frågor rörande deras vardagliga liv, samtalade kvinnorna om sina intressen. De måste gå till den lilla ladugården och beundra smedfamiljens stolthet, två präktiga kor. Svinkätten stod nu tom, men före julslakten hade där funnits en välgödd gris. För korna hade det under sommaren varit bra bete i skogen omkring Smedbodarna, och en smeddräng hade flera gånger i veckan rott över Bergviken för att forsla hem mjölk från fåbodarna.

Men timmarna skredo, och man anade, att solen fanns någonstans över Rumpberget åt Belsehallet. Det var tydligen dags att fortsätta

Skalmejblåsare vid regementet 1684. (Skalmejan var under 16- och 1700-talet ett oboelikhande instrument, mycket använt inom militärmusiken).

Förare vid livkompaniet 1685.

Fältväbel vid Järvsö kompani 1695.

Fänrik vid livkompaniet 1700.

Löjtnant vid livkompaniet 1701.

Sekundkapten samma år, premiärkapten och chef för Arbrå kompani 1707, stupade i slaget vid Liesna 29/9 1708, där ju general Lewenhaupt förlorade en anse- nlig del av den armé, som var avsedd att undsätta Karl XII.

Sannolikt är väl, att Schwartz deltagit i slaget vid Narva 1700, och enligt traditionen skall han, som senare nämnes, ha varit med vid övergången av Düna 1701. Enligt C. P. Ströms »Helsinges regementes Krigshistoria»⁴⁾ gingo därvid hälsingarna fram i Konungens omedelbara närhet och voro bland de första, som togo sig över strömmen.

Knektgård från 1700-
talet. Lövs i Gusbo

Foto: Ivan Månsson

I Krigsarkivet (K. A.) finnas bevarade Schwartz löjtnants- och kap- tensfullmakter, den förra under- tecknad av Karl den XII:te en vec- ka före slaget vid Narva i Högkvar- teret i Wesenberg, den senare un- dertecknad av Karl XII:te i Hög- kvarteret i Lais. Bevarad är även en handling, daterad år 1735 och utfärdad av överstelöjtnanten Axel Rotkirk i Delsbo och innehållande en meritförteckning för S., troligen använd i samband med några slut- krav på löner och ersättningar.

I karolinska krigares dagböcker omnämnes Schwartz på några stäl- len i ryttmästare Leonhard Kaggs dagbok⁵⁾ samt i Robert Petres dag- bok⁶⁾. S. synes under någon tid ha

varit Petres chef. På ett ställe läses där om S.:

”Fången vid ryssens infall i Mitau 13/7 1705 men undkom som död, svårt bles- serad. Hans son nedgjordes på faderns bröst”.

Schwartz synes emellertid efter detta ha återfått hälsan och har ef- ter något år återinträtt i krigstjänst.

Den av Petre omnämnde sonen torde ha varit Erik, döpt i Segersta kyrka 1691. Han skulle således vid slaget vid Mitau ha varit 14 år gam- mal. Efter våra begrepp endast ett barn, men tidens seder var hårda.

Schwartz var gift med Helena N. N. . . , som dog i Hanebo 1732. I kyrkoboken har antecknats, att hon blev 99 år gammal; men mera san- nolikt är väl att där skall stå 66 år. Med henne hade Schwartz förutom sonen Erik, omnämnd ovan, dottern

efter övergången av Düna 1701 och sedan skall ha spelats under kala- baliken i Bender. Winblad von Wal- ter har dessutom meddelat, att Schwartz skulle ha givit Karl XII lektioner i fiolspelning. Detta är väl fri uppdiktning av Winblad von Walter, som ju fabulerade mycket, o. osannolikt är också, att Schwartz kan ha varit kompositör till polskor, som väl knappast blevo kända i Sverige förrän på 1720-talet. Detta hindrar ej, att uppgiften är intres- sant, och man vet ju ej vad som kan dölja sig bakom dessa gamla tradi- tioner. Många av de låtar, som till- skrivas Schwartz, har spelats vid spelmanstävlingar i Hälsingland.

Om Schwartz någon gång bott i Hanebo, har jag ej kunnat utröna. Möjligt är väl dock, att han bott på det s. k. kaptenbostället sydost om Hanebo kyrka (väl den gård, som till för kort tid sedan ägdes av An- ders Sund). Den omnämnes i Humbles »Två hälsingesocknar»⁸⁾, sid. 303, och var militärt boställe åt- minstone fram till 1750. En rad hu- sesynsprotokoll från detta boställe finnas bevarade i K. A., men någon genomgång av dessa handlingar har tyvärr ej medhunnits. I varje fall bodde hans änka som ovan nämnts i i Hanebo till sin död.

Enligt Winblad von Walter skall Schwartz ha adlats på slagfältet av Karl XII. Huru härmed förhåller sig är ovisst. Någon anteckning om von Schwartz finnes ej på riddar- huset. Obestriddligt är dock, att han ändrade sitt namn till von Schwartz. I handlingarna på K. A. stavas dock ännu hans namn Swartt. Enligt Winblad von Walter skall han då han dog vid »28 års ålder ha slutit sin ätt».

Petter Johan Forstadius d. ä. var född i Viborg i Finland 1679. Hans namn skrives omväxlande Peter, Petter, Pehr, Jean, Johan, John. Vem som var hans fader har icke med bestämdhet gått att utforska. Vid denna tid fanns emellertid en släkt Forstadius i Finland, som ur- sprungligen härstammade från en borgare i Helsingfors vid namn Hen- rik Forstadius. I allmänhet voro des- sa Forstadiers präster, jurister och of- ficerare och bosatta i gränstrakter- na mot Ryssland omkring Nöteborg, Nyenskans och Viborg. Vid efter- forskning av släkten i riksarkivet i Helsingfors har kunnat konstateras, att en syster, Cathrina, till Pet- ter Johan avled i Helsingfors år 1747, och att hennes kvarlåtenskap tillföll brodern. Hon hade då åter-

kommit från Reval. I flyktingslistorna i Stockholm från 1714 omnämnas prostadöttrarna Catharina och Sigrid, som sannolikt voro döttrar till dåvarande domprosten i Viborg Arvid Heinrici Forstadius, död i Viborg 1683. Det är således troligt, att Forstadius var son till denne.

Enligt Hälsingeregementets rullor och Lewenhaupt³⁾ var Forstadius meritlista:

Volontär vid Tavastehus fördubblingsregemente 1705.

Rustmästare samma år.

Förare 1706.

Sergeant och fältväbel vid Hälsinge regemente och majorens (Forsa) kompani 1709.

Fänrik vid livkompaniet 1710.

Premiärlöjtnant vid överstelöjtnantens (Färnebo) kompani 1712.

Transporterad till Alfta kompani 1712.

Fältväbels indelning från och med 1722.

Fänriks indelning vid Ovensjö kompani 1727.

Transporterad till samma indelning vid Tavastehus regemente 1738.

1717 dömd till arrest för duell.

I finska riksarkivets rullor upptagen såsom löjtnant vid Sääksmäki kompani av Tavastehus regemente 1747. Deltog sannolikt i ryska kriget 1741—1742.

Att Forstadius överflyttade till Finland berodde väl närmast på, att Hälsinge regemente 1730-talets sista år överfördes till Finland för vaktjänst.

Forstadius blev stamfader för en mängd Forstadier. Dels levde i Sverige ättlingar till sonen Petter Johan för att därifrån i mitten av 1800-talet emigrera till USA, dels i Finland ättlingar till sonen Carl-Gustav, där släkten utgrenad ännu kvarlever. Genom brevväxling med en ättling, sonsons sonsons sonson till Petter Forstadius d. ä. Leo Arne Forstadius i Lahtis, har jag erfarit, att löjtnant Forstadius gamla pistoler ännu finnas kvar och som en släktklenod gå i arv från far till son.

Forstadius bodde på Kyrkbyn nr 6 — nuvarande »Daniel Ols» — som han förvärvade. Denna del av Kyrkbyn kallades vid den tiden Åkern. Gården överläts sedan till Sonen Petter Johan Forstadius d. y. och kvarblev i släktens ägo till 1854. Huvudbyggnaden låg sannolikt vid uppfarten till »Daniel Ols», där matkällaren nu är belägen, och är synlig på Blombergsons litografi över Kyrkbyn.

Forstadius hade på sin tid konto hos Kihla Bruk, som tydligen vid vissa tillfällen hjälpte honom mot 1720-talets slut, då han var i penningbekymmer.

I några uppgifter, erhållna från

Generallogiska samfundet i Helsingfors, meddelas, att Forstadius var både finsk- och svenskspråkig, under det att hustrun endast talade svenska.

Forstadius dog 1753 i Orimattila i Finland. Hans hustru levde där till 1760.

Enligt C. P. Ström⁴⁾ deltog Forstadius i aktionen vid Systerbäck 1704, vid Hirinava (vilken aktion, som betecknas härmed är tyvärr obekant), samt vid övergången av Nevaströmmen 1708, sårad i slaget vid Gadebusch 1712, deltog i belägringen av Viborg 1706, dansk fångenskap 7 månader efter slaget vid Tönningen 1713. Enligt Ström blev Karl XII:s gamla officerare åsidosatta under 1720—1730-talen, och yngre officerare utan krigsvana befordrades. Han skriver:

”Åren 1717 och 1718 vid Regementets återuppsättande, hade Öfverste von Numers, hvilken vid denna tid fått Chefskapet öfver det, äfven af Konungen erhållit fullmagter, försedda med hans underskrift med rättighet att ditskrifva namn och antaga 1 Öfverste-Lieutenant, 1 Major, 8 Kapitener, 1 Reg:ts Qv.Mästare, 8 Lieutanter och 8 Fändrickar, emedan största delen af Regementets befäl antingen voro döde eller fångne. Denna rättighet för

land 1705—1709 (just nu livfullt skildrat av Eirik Hornborg i hans bok »Karolinen Armfelt och kampen om Finland under Stora Nordiska Kriget». Det framgår här, att han även deltog i den strapatsrika evakueringen vid Kolkanpää i oktober 1708, samt slutligen i det Armfeltska fälttåget i Jämtland och Norge 1718—1719. Härom berättar Forstadius inga detaljer. Kanske voro fasorna på fjället för näraliggande för att skildras.

Forstadius var gift 1711 i Hanebo med Hedvig von Schwartz.

Barnen voro:

- 1) Petter Johan, född 1712, som sedermera som sergeant tjänstgjorde vid Hälsingeregemente (Delsbo kompani). Dog på Kyrkbyn nr 6 i Hanebo 1786.
- 2) Gertrud Eleonora, född 1715, död i Orimattila 1789, gift med majoren och godsägaren Henrik Löfving.
- 3) Erik, född 1717 i Hanebo. Okända öden.
- 4) Carl Gustav; död liten.
- 5) Carl Gustav, född 1720. Han medföljde fadern till Finland, där han sedermera blev sergeant vid Tavastehus läns infanteriregemente.
- 6) Agneta Hedvig; död liten.
- 7) Laurentz Konrad; död liten.
- 8) Henrik Magnus, född 1725. Okända öden.

Kyrkbyn med kyrkan på 1870-talet

Litografi av C. A. Blombergsson

Öfversten von Numers utsträckte sig äfven till deras afsättning. Härigenom blef likväl sedermera vid krigets slut befälet mycket öfverkomplett och stor villervalla uppstod vid löneliqviderna. De äldre af Konung Carl XII:s krigare befunnits ännu 1741 vid Reg:tet bland Lieutnanterna, då sednare i tjänst komna hunnit till Kapitens-graden och derutöfver”.

I K. A. finnas bl. a. bevarade Forstadius' första officersfullmakter, utfärdade av Magnus Stenbock samt en konfirmation av hans löjtnantfullmakt av år 1717, underskriven av Karl XII:te i Lund. Av alldeles speciellt intresse är en meritförteckning, uppgjord i Alfta 1722, av Forstadius själv. Han ger där en rätt detaljerad beskrivning av sitt deltagande uti kriget i Ingerman-

Faddrar till barnen voro enligt tidens sed en rad notabiliteter såsom generalmajoren Buddenbrock och regementskvartermästare de la Motte.

Källor:

- 1) Fredrik Winblad von Walter: Hälsingeminnen.
- 2) Knut Nilsson Lenæus: Delsboa Illustr.
- 3) A. Lewenhaupt: Karl XII:s officerare.
- 4) Carl Petter Ström: Utkast till Hälsinglands och Hälsinge Kongl. Regementes Krigs-Historia.
- 5) Karolinska krigares dagböcker: Ryttmästare Leonhard Kaggs dagbok 1698—1722.
- 6) Karolinska krigares dagböcker: Robert Petres dagbok.
- 7) Nils och Olof Andersson: Svenska låtar.
- 8) Nils C. Humble: Två hälsingesocknar.

Skollärare, torpare, skräddare

Nils Westling i Acktjärä.

Av Erik Skoglund.

Min första lärare i småskolan var Nils Westling i Acktjärä. Han, som de flesta barnalärare (så kallades de på den tiden) fick sin befattning på det sättet, att bygdens ledande män och präster ansåg honom lämplig för lärarkallet, med hänsyn till hans personliga egenskaper. Han kunde läsa och skriva nöjaktigt, räkna de enkla räknesätten i hela tal, och mer ansåg vid den tiden inte fordras för att lära småbarnen. Senare gick han en kortare kurs vid Bollnäs småskoleseminarium. Om sin teoretiska utbildning brukade Westling skämtsamt säga:

— Vi kunde inte så mycket, då vi slutade vid seminariet, som det nu fordras för inträde där.

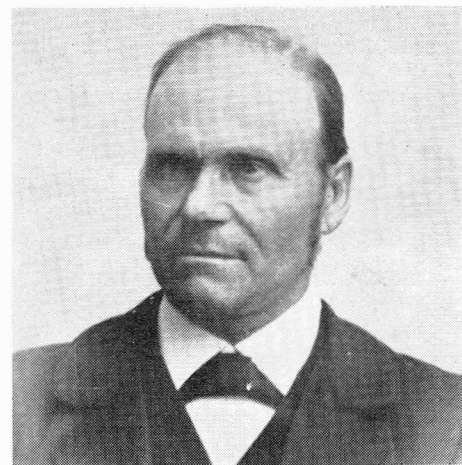
Trots ringa teoretisk utbildning, men tack vare personlig fallenhet och självstudier, utförde han en fostrargärning av hög kvalitet.

Det var under mycket torftiga omständigheter den tidens lärare fick arbeta. Småskollärlönen var 300:— kronor om året, varför det var nödvändigt att vid sidan ha ett annat yrke, som lämnade inkomst. Westling var både torpare och skräddare, och man kan nästan säga att lärarkallet ur ekonomisk synpunkt var en bisyssla, fast det ut-

fördes under åtta månader av året. Och hur skulle han eljest ha kunnat försörja hustru och fem barn, om han inte haft dessa bisysslor. Det hörde därför till det vanliga för honom att dagligen jämte skolan arbeta flera timmar på torpet eller vid skräddarbordet.

Under halva terminerna hade han att gå den c:a en halv mil långa vägen till Granbo skola. Skolorna var nämligen ambulering mellan Acktjärä och Granbo. Under sommarferierna skulle han göra dagsverken för torpet samt bärga skörden på detsamma. Det blev därför ingen tid över till ledighet och vila. Trots detta strävsamma liv var Westling en glad, frisk och spänstig man, som aldrig klagade på sin lott. Det är troligt att omväxlingen i arbete verkade välgörande och gav en viss rekreation och avkoppling.

Westling var varmt religiös och kristendomstimmarna i hans skola blev mycket givande. Under hans framställning blev de bibliska berättelserna intressanta och levande. Ja, Luthers lilla katekes blev också njutbar för barnasinnets. Westlings morgonböner i skolan var verkliga andaktsstunder. De började i regel med psalmen: »Dina klara sol går

Nils Westling

åter upp, jag tackar Dig min Gud». Med den psalmen blev man så förtrogen från skolan, att då den vid värnpliktstiden vid Mohed förekom dagligen vid korum, var den en kär, gammal bekant. Efter psalmsången lästes bönepsalmen »Jesus låt mig städse börja i Ditt namn att vad jag gör . . .», samt Fader vår . . .

Då Westling var mycket musikalisk och sångbegåvad, förekom det mycket sång i skolan, troligen betydligt mer än skolschemat föreskrev. När sådana ämnen förekom, som behandlade Guds godhet och omsorg i naturen fick vi ofta sjunga en sång av vilken jag anför några rader:

Om Honom talar bäcken,
om Honom sussar skyn
och röda rosenhäcken,
som blomstrar för vår syn . . .

Westling var även mycket skicklig i träslöjd och under de tysta timmarna i skolan brukade han sitta i ett hörn av skolsalen och göra s. k. »bokpinnar», som vi fick för flitig läxläsning samt andra träsniderier.

Ehuru vardagsarbetet var genomsyrt av kristen anda, ansåg han det vara nödvändigt med söndagsskola, för att lära barnen helga vilodagen. Ofta höll han själv söndagsskola, efter att först ha bevistat högmässan i kyrkan och gått den över en halv mil långa vägen till kyrkan. Han försummade nästan aldrig gudstjänsten i kyrkan om söndagarna. Vid bönestunder i hans skola skötte han om eldning, putsade och fyllde fotogenlamporna samt bar in extra bänkar. Om man betänker, att han hade drygt en kilometer till skolan, förstår man att det ville intresse och god vilja till för saken att handla så utan extra ersättning.

Det var inte bara den religiösa verksamheten, som låg honom

Westlings torpstuga

Foto: P. Lindberg
22 okt. 1896

varmt om hjärtat. Även de ideella rörelserna hade i honom en varm vän. Han var bl. a. med och bildade templet 527 Norrskenet av NTO och deltog i dess verksamhet så länge tempelt arbetade. Där togs också hans musikaliska begåvning i anspråk.

Man förvånar sig över hur han vid sidan av skolan och det strävsamma arbetet i övrigt kunde orka med allt. Men hans kärlek till allt vad gott var inspirerade honom. Han ville »verka medan dagen varade». Han var nästan i allt en byns »klockarfar», som skrev köpehandlingar, bouppteckningar och arvskiften samt bistod med råd och upplysningar.

Då det blev tillgång på mera skolade lärarkrafter, beslöt han sig för att avgå före uppnädd pensionsålder, för att helt ägna sig åt skräddaryrket. Han ville inte »stå i vägen för bättre lärarkrafter», som han uttryckte sig. Detta förorsakade att han fick en helt liten pension. Han fick dock vara frisk och kunde fortsätta yrket tills han vid 82 års ålder helt hastigt avled utan föregående sjukdom.

Det var en vacker novembersöndag 1921 som Westling gjorde den sista färden till Hanebo kyrka, dit han så många gånger gått till gudstjänsten. Natten förut hade det fallit litet snö, som likt ett vitt bårtäcke lagt sig över markerna och förtätat stämningen av stilla frid och andakt, då sorgetåget gick fram genom bygden.

Ofta har jag funderat över vad det var som gjorde honom till en så harmonisk personlighet. Orsakerna har säkert varit flera, men så vitt jag kunnat finna var grundorsaken den, att han i unga år kom under inflytande av den väckelsevåg, som gick fram över Hanebo, när pastor Wadman tjänstgjorde i församlingen, och fortsatte under Olof Larssons i Norrfly ledning. Härtill kom givetvis, att han var utrustad med god hälsa och en viss förmåga att se livet från den ljusa sidan. Hans blida och arbetsamma hustru bidrog också till att göra hemmet trivsamt och gott, och där han hämtade vederkvickelse.

Det är med en känsla av tacksamhet över att det förunnats mig att en tid gå i skolan för denne märkliga man och i ungdomsåren fått stå under hans inflytande samt fått ha honom till förtrogen vän så länge han levde, som denna minnesruna tecknats.

Spinn, spinn . . .

En Hanebo-industri med anor.

Av Ivar Bengtsson.

Ungmön vid sländan satt,
sorgsen både dag och natt.
Fjärran hördes bäckens språng,
vindens sus och trastens sång.

Spinn, spinn, spinn, dotter min!
Morgon kommer friarn din.
Dottern spann, och tåren rann;
aldrig kom den friarn fram.

Hur många av Hanebos döttrar är det, som sitter vid sländan eller spinnrocken och spinner i dag? Jag tror, att vi kan räkna spinnerskorna på ena handens fingrar. Finns här någon mö under tjugo år, som kan den urgamla konsten att karda och spinna garn av ull? Ur ren försörjningssynpunkt är denna konst naturligtvis inte nödvändig i synnerhet inte, när vi inom sockengränsen har ett av Hälsinglands största och modernaste »spinnhus», Kilafors Ullspinneri i Hallen.

Varför ligger den stora industribyggnaden just där på »bruksåkern», eller rättare, varför har man byggt den just i Hanebo? Det är inte slumpen, som har avgjort. Sagan om spinnrocken, som blev ett

stort ullspinneri, är en saga om företagsamhet och tradition.

Jag ska försöka berätta sagan, så som jag har fått lära mig den.

Det var en gång sex bönder och torpare i Hanebo, som fick den tanken i sina huvuden, att de skulle bygga sig ett spinneri, om de kunde hitta ett lämpligt vattenfall.

Kvinnfolken hade länge klagat över att deras tid inte ville räcka till att karda och spinna till vantar och strumpor, till vadmal åt karlarnas byxor, för att inte tala om garn till helgdagskläder och klänningar. Visst kunde de flesta kvinnorna spinna, och om det så tarvades, det allra grannaste ullgarn, så jämt och fint utan knutar och klunsar. Men det blev inte mycken tid mellan höstslakt och bakning och julbrygd och stöket i lagård. Det var ännu i självhushållets tid, så nästan allt man behövde och förbrukade tillverkades hemma på gården. Det var inte utan att man började få kännning av moderna ordet jäkt redan nu år 1864. Och som sagt, efter påtryckning av kvinnfolken men även av kärlek och omtanke gjorde karlarna slag i saken.

Västansjö Ullspinneri
Ertivör

Foto: Per Norberg

Det började så här.

"Köpebref:

Jag Anders Gabriel Blombergsson upplåter och försäljer härigenom min egende och från hemmanet Nr 4 i Westansjö Hanebo socken, afsöndrade Torplägenhet, Getholmen kallad, om Fem Tunmland 6½ kapplands widd, med derå uppförd dammbyggnad m. m. till ett bildat Bolag bestående, af Bönderne Hans Jonsson i Lilltjära, Johan Persson i Hallen, Pehr Olsson och Jon Jonsson i Hårga, hvardera en femtedel, samt Torparne Erik Ersson i Lotan och Lars Lindblom i Westansjö, hvardera en tiondedel, för en betingad och till fulla betald köpesumma stor Fyra Hundrafemtio Riksdaler Riksmünt. Fördenskull och i kraft häraf afhänder jag mig och tilllegnar Köparne eganderätten och besittningen till ifrågavarande torplägenhet Getholmen med vattenfall och hvad mera som dertill hörer, att genast tillträda och dermed lagfara.

Till yttermera visso sätter jag härunder mitt namn i nedanskrefne wittnens närvaro, som skedde i Hanebo den 29 December 1864.

A. G. Blombergsson
Säljare.

Hans Jonsson Johan Persson Per Olsson
Jon Jonsson Erik Ersson Lars Lindblom."

Västansjö Ullspinneri
Interiör

Foto: Per Norberg

Man hade således funnit en passande plats för det tilltänkta spinneriet vid ett fall i Gällsån i utkan-ten av byn Västansjö. Man började inte bygga genast. Det går några år. Av andra lagfartshandlingar kan man se, att 1867 går Erik Ersson i Lotan och Per Olsson i Hårga ur bolaget, men i stället kommer Erik Nilsson i Lilltjära med.

Spinneriet timras upp, men nu gäller det också att skaffa maskiner.

Knappast någon av »bolagsherrarna» vet så värst mycket om spinning och spinnmaskiner. Förståndigt folk menar, att det här går aldrig. Men »spinnarna» kommer alla olycksprofetior på skam. Med frisk optimism i hågen och en mängd riksdaler i innerfickan reser Erik Nilsson till vävarstaden Norrköping och köper spinnstol och kardverk, som fraktas med båt till Söderhamn (eller var det möjligen Gävle). På vinterföret kör man de tunga maskinerna den besvärliga vägen upp till Västansjö, där de monteras in i den nyuppförda spinneribyggnaden, som står där och väntar med det stora nya vattenhju-let på ena långväggen.

Det är en dag av spänning, när dammluckorna öppnas, och det for-sande vattnet sätter vattenhjulet i gång, det börjar surra och snurra innanför väggarna, den första ull-tappen matas in i kardmaskinen, och de 180 spindlarna fylls med fint garn, allt under det spinnstolen går fram och tillbaka på sina ske-

med ull, som ska spinnas. En ska ha strumpor, en annan vill ha fint klänningsgarn, en tredje tänker väva vadmal.

All spinning är s. k. lönspinning, och alla vill ha garn av sin ull. Det betyder, att man får stanna maski-nen och göra en ny inläggning för varje liten beställning. Mycken tid spills vid dessa byten, men man är inte så nogräknad på sekunderna, inte ens på timmarna.

Vid mitt besök i spinneriet frågar jag Lars Lindbloms sonson Ferdi-nand, vilken i likhet med brodern Anton arbetat största delen av sitt liv där, hur mycket en spinnare kunde hinna med att spinna på en dag.

— Femti kilo har jag själv spun-nit, och jag vet inte, om det är nå- gon, som har spunnit mera.

— Och det var på åtta timmar?

— Å, tok heller! Vi höll för det mesta på från tidigt på morron till tio och elva om kvällarna. Och ni kan inte tro, vad man kände sej fri tidigt på lördagarna, då vi slutade redan klockan sex.

Nu går vi tillbaka till 70-talet och söker rätt på sagans tråd igen. Mel-lan mickelsmäss och jul surrar spinnstolen nästan dygnet runt. Alla är bråttom att få garn till de vävar, som man ska sätta upp till vintern. Men vid jultiden börjar det »söra» och bli is i rännan till vattenhjulet, så att man måste stop-pa driften tills våren kommer.

1899 klarar man emellertid av is-besvären genom att sätta in en tur-bin i stället för det gamla vatten-hjulet, men redan 1894 hade man gjort en annan förbättring genom att sätta in ett nytt kardverk, som köpts i Edsbyn.

Driften hade nu helt övertagits av Lars Lindbloms son Hans, som 1893 löste ut de övriga delägarna. Med tanke på de förbättringar, som nu utföres i spinneriet, sedan Hans blir chef, gissar vi, att denne var en mycket driftig person med mycket stort intresse för sitt yrke. Detta vederlägges dock av hans ättlingar, som vill påstå, att han var »rätt man på fel plats». Han var mycket musikalisk. Utan någon som helst

nor. Som en trollkarl sköter spinna-ren alla vidunderligheterna av hjul och remmar och snören och spakar. Han är en främling, som anställts en tid för att lära bort sin konst till hemmaborna.

— Det är då för okrestli så fint garn dom gör där borta i Västansjö, säger man, och ryktet, att Västansjö ullspinneri är i full gång, går runt i hela socknen.

Från alla gårdar kommer man

Bliv medlem i
Hembygdsföreningen

utbildning ledde han sångkör och spelade pedalorgel så bra, att han då och då fick spela i kyrkan. Musiken var hans stora passion, spinneriet fick oftast komma i andra hand.

Hjulen hölls trots allt i gång, och det märkliga är, att de snurrar fortfarande 1953 och det i stort sett på precis samma sätt som första dagen för omkring nittio år sedan. Arbets sättet är detsamma, och arbetsgången densamma. Man tvättar ullen och lägger den till torkning uppe under taket i spinneriet, man river, blandar och kardar, och man spinner fortfarande på den maskin, som Erik Nilsson var till Norrköping och köpte. Denna maskin är med största sannolikhet landets äldsta spinnmaskin, som ännu är i gång. (Föreslår hembygdsföreningen att för arkivering göra en film om arbetet).

På en särskild tvinnmaskin tvinnas garnet två-, tre- eller fyrtrådigt. Härvningen sker till sist på en lång bult, som vevas för hand. Femton härvor blir det i varje omgång. Färgningen är en besvärlig procedur, varför man numera skickar bort garnet till något större färgeri. För omkring trettio år sedan och kanske även senare kunde man få garnet färgat hos färgaren Lindborg i Norrbyn, som också hade en vadmalsstamp i Kvarnböle.

Lönspinningen är i dag så gott som slut. Det är inte många gårdar, som håller sig med får. Och nu spinner Anton Lindblom och hans son Ragnar garn av ull, som kommer från andra sidan jorden, från Australien och Nya Zeeland.

Tidens hjul har rullat fort, men än har det inte riktigt snurrat ifrån spinnhjulen i Västansjö. Än sticker kvinnfolken varma strumpor och vantar och fina mönstrade tröjor åt karlarna sina av mjukt och härligt Västansjögarn.

Gammal tradition och yrkeskunighet lever, och på detta har Lars Lindbloms sonsöner byggt det stora spinneriet i Hallen, vilket med säkerhet har ytterligare utvecklingsmöjligheter, om inte konjunkturen försämras.

Du som nu har hört spinnsagan, gå upp till Getholmens lilla spinneri och lyssna på forsen och på hjulen! Lyssna noga, så får du höra, hur det gamla spinneriet sjunger för sin vackra dotter i Hallen:

"Spinn, spinn, spinn dotter min".

Föreningsliv

i Hanebo på 1870 och -80 talen

Av Marianne Nordenmark.

Missionsintresset och intresset för Guds ord och bön var stort i Hanebo i slutet av 1800-talet. I alla byar bedrevs missionsarbete genom syföreningar, som voro anslutna till Evangeliska Fosterlandsstiftelsen.

Vid Kilafors förestods denna syförening en lång tid av fröken Åkerhjelm, en syster till fru Rettig. Fröken Åkerhjelm var en varmt kristen. Hon höll även söndagsskola på söndagseftermiddagarna i Sandersbergs skola med tillhjälp av båda fröknarna Rettig.

Vid midsommartiden, ja, det var själva midsommardagen, avslutades söndagsskolorna för året vid Berge komministergård, där då komminister Gustaf Albert Schwartz bodde. Där bjöds barnen från hela socknen på saft och kakor i det gröna, samt fick blomsterkort med ett bibelord

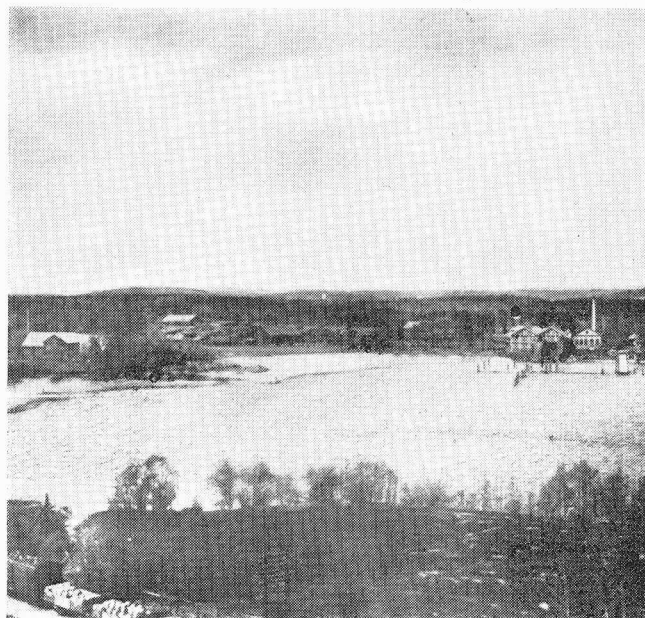
även medicin samt besökte de sjuka. Var det något häftigt sjukdomsfall eller dunkning, så hämtades pastor Rosengren skyndsamt. Han gjorde konstgjord andning med dem, som drunknat. Då det ej fanns läkare närmare än i Bollnäs, var han till mycken nytta.

Efter Rosengren var Berner komminister i Hanebo. Han ivrade mycket för sång och musik, övade kyrkokör, och undervisade många i spelning på orgel eller piano.

Han höll i regel en andaktsstund varje söndagseftermiddag, ävensom ofta under veckan.

Mången fanns nog i Hanebo, som räknade sin omvändelse från hans andaktsstunder. Mycket ville han göra för ungdomens sedliga fostran.

Pastor Gustaf Beskow, som var upphovet till Blasieholmskyrkan i

Kilafors bruk från Sandersberg

på. Jag minns att jag själv var med där, då jag var 6 eller 7 år gammal.

Pastor Schwartz höll andaktsstunder på söndagarna i skolhusen. Han bad med dem, som ville lämna sig åt Gud. Han blev sedermera kyrkoherde i Hudiksvall. Den kände författaren Sven Stolpe är dotterson till kyrkoherde Schwartz.

Komminister Rosengren, som efterträdde pastor Schwartz, var läkarkunnig och rådfrågades ofta samt föreskrev behandling, och

Stockholm, bodde under somrarna i Guldgruva i Skog, och han var en given talare vid missionsmötena. Då gick ångbåsturer över Bergviken, s. k. lustturer. Ibland var missionsmötet i Skog kyrka, en annan gång i Segersta eller Hanebo kyrkor eller i skolhuset på Sandersberg.

Missionstidningen och Budbäraren hölls av många. Min far samlade prenumeranter. Barntidningar fanns även då. Barnens Tidning hette en som utgavs av Lina Berg, född

Sandell. En barntidning hette Skolklockan. Dessa båda tidningar tog min far hem åt dem som ville. Det var god läsning och även tävlingar i dem.

En gång var det i Skolklockan en pristävling. Den flicka, som sydde den vackraste hålsömnen, skulle få pris. Då var ej någon slöjd, men sedermera blev det gosslöjd, men ej för flickor.

Min mor var skicklig i handa-slöjd. Far bad då mor att undervisa flickorna så att de fick vara med i tävlingen.

Min mor som aldrig var rädd om besväret, var genast med på det.

Skolan i Sandersberg

Flickorna kom, vi sydde och övade, sände in proven och en av flickorna fick hedersomnämning. Om hon var duktigare än vi andra vet jag ej, men så blev det. Då flickorna tyckte om att gå och lära handarbete, fortsatte min mor fast utan ersättning, att lära dem virka, märka, sticka och sådant.

Examen kom och arbetena besågs, men det anmärktes på att de ej hade lappat och stoppat. Min mor slutade då hon ej var anställd och ej hade lön.

Senare, sedan jag var 12 år, började jag på samma sätt att undervisa mina kamrater i handarbete. Jag höll på i två år därmed utan ersättning. Min far gav mig en slant för det.

— — —

När Goodtemplarna hade kommit till Sverige, dröjde det ej länge förr än brukspatronen Karl Anton Rettig inbjöd dem till Kilafors. Det var den 20 augusti 1882. Det var Edw. Wawrinsky, som var huvudtalare. Jag minns huru brukspatronen Rettig själv satt och åhörde föredraget.

Jag minns även vad som sades. Wawrinsky hade text ur Gamla Testamentet om lager och syppress. Det var några som bildade en goodtemplarloge, däribland var en byggmästare Jätte.

Redan året därpå gingo mina föräldrar med för att som min far sade

vara till hjälp i nykterhetsarbetet, som låg honom mycket varmt om hjärtat.

Även folkskollärare Nordlund med fru gingo då in i logen. Stora nykterhetsmöten hölls med framstående talare. Sådana var A. H. Berg med flera. Vid dessa möten, som kallades fester och lockade folk långväga ifrån, med ångbåtar och tåg och som pågingo med flera talare hela söndagen, måste människorna få någon förtäring. Därför anordnades stort kaffebord med smörgåsar och pålägg samt mjölk. Dessa dukades ute på skolgården. Det var tre bord på bockar, varje

bord var sex meter långt och en meter brett. Det var så mycket folk, att de ej fingo plats inne i skolsalen, som då var en enda stor sal, utan de stodo och sutto utanför, fönstren voro öppna. Uppe mot skogen stodo hela rader med hästar bundna. Det var nämligen de som kommo med häst och trilla.

Det har sagts, att nykterhetsarbetet då var endast kaffedrickning. Det är sagt av dem, som ej vet bättre. Nej, då var det upplysningsarbete. Då var tegen hårdare än nu. Om ej detta förarbete gjorts, var skulle de, som nu tycka sig stå vid begynnelsen, taga sig till? Nu göra ni vad ni vill.

Besinna på en tid, då en lärare för att han anslutit sig till de s. k. Waldenströmrarna blev avsatt. Då gällde det mycket mer än nu. Då fick ej skolsalar upplåtas.

Hade ej brukspatronen Rettig intresserat sig så som han gjorde och upplåtit Sandersbergs skola, där han var herre, så hade nog ingen skola upplåtits. Heder åt honom.

En annan, som bör få ett hedersomnämning för detta ungdomsarbete, är min mor, fru Anna Nordenmark, som upplät sitt kök för tillredning av kaffe och smörgåsar och som outtröttlig deltog i arbetet. Efter några år som Goodtemplare bildade mina föräldrar och Nord-

Skrecka ur le

— Varsar på hanbomål. —

Dä ä huskett täll å gå i urvär,
dä är så jaskett å lett å hårt.
Men ja jetta ändå omäns sta,
fast dä var bå snårt å svårt.

Ja tjoga å geck å inte änsa
att där var blankis atmä åa.

Å ja söla i så lång ja var . . .
å piga flina — sågg ja påa . . .

Ja skrecka roa ur le måvetta.
Ja ymta når ja geck bortat le.
Dä sve, ila, varte å illfänas,
å ja vart ussle, ynklen å sne.

Tell å vära ofåle är varst ändå,
når en skar ta sä opp ifrån ston.
En får ymta, tare fjät för fjät
— å dä är så dä iler i blon.

Men om en kan drare rätt i roa,
så försvinner bå svea å vark.
En blir liksom vanlett fölkl igen,
så där ovorsle veglen å stark.

Hanbo-Olle.

lund med fru Templarordens (TO) (nu NTO), reds. anm.) tempel. Där fortsatte arbetet. Mycket mer kunde berättas.

Läraren, som avsattes, hette Hvenlund och han var en mycket gudfruktig man. Han var lärare i Norrbyns skola. Då han ej godvilligt flyttade, togs handräckning av länsman, och hans möbler kastades ut på gården. Efter honom kom läraren Holmgren.

Mina barndomsminnen skulle endast omfatta 1870—80-talen, varför jag nu får avsluta, fastän jag kunde ha mycket mer att berätta.

Mina minnen som lärarinna får jag nedskriva en annan gång. Min barndoms- och ungdomstid i Kilafors står som ett solsken i mitt minne.

Jag borde då ej glömma de härliga åkerbären i Källhagen, som jag aldrig sett maken till på något annat ställe. Tänk på popplarna i Sandersbergsbacken, dit far tog oss alla syskon med på sommarkvällarna, för att vi skulle få se solen gå ned bortom Ladänge. De vackra björkarna vid Karlslund. Ja, allén från herrgården upp till skolan. För att ej tala om skogen från fjärdingsstolpen, där far mötte oss, då vi varit borta.

En duktig Hanbojanta

En berättelse från skogarna.

Berättad 1923 av en bondhustru från
Lilltjära.

Vid en av fäbodvallarna på Töns-
skogen gick en bopiga med lur och
stickstrumpa och vallade korna. Da-
gen var lik alla andra dagar i stor-
skogen med solsken, skogssus,
drömmar och påpasslighet.

»Fråten» började bli svår och hon
undrade om hon inte skulle tända
rökelden, så att korna skulle få en
stunds vila från broms och mygg,
medan solen brände på som värst.
Hon gav en lätt lockton i sin näver-
lur och getter och kor samlades i en
flock kring henne. De visste genast
vad det var fråga om. De skulle för
en stund bli fria från sitt plågoris,
medan de skulle stå där tårögda i
röken från ris och mossor från ste-
narnas nordsida.

Nog hade hon, medan hon vankat
i skogen på förmiddagen, märkt en
viss oro bland korna ibland, men
hon skyllde på »fråten». Vid en
kringriven myrstack hade hon und-
rat en stund om björnen var i när-
heten. Men när korna gick och gick
ända tills de fann bete, blev det inte

mycken tid över till funderingar,
vid — som hon fruktade — björn-
vistet . . .

Om hon ändå hunnit slå eld på
riset och mossan, som hon samlat,
medan kor och getter skockade sig
kring henne, hade det kanske varit
till någon hjälp. Men — när små-
skogen började röra på sig inte
långt ifrån henne och en björn stod
och såg på henne, stod hon där med
näverluren i ena handen och fnös-
keväskan i den andra. Och plötsligt
stod björnen på hasorna, sex fot
hög, mitt inne bland de förskräck-
ta korna.

Men hon var en flicka av den
gamla stammen och hon förstod vad
hon måste göra. Det frestade väl på
nerverna, men de höll och fattning-
en hade hon kvar . . .

Djävrt som det anstod en skogar-
nas dotter, satte hon luren för mun-
nen och riktade den rakt mot no-
sen på björnen. Hon hade duktiga
lungor under sitt välvda bröst och
ivern gjorde väl också sitt till, ty
lurtonen välldes kraftigt genom lu-
ren mitt i öronen på björnen. Han

famlade tafatt och litet yr med ra-
marna åt öronen, såg på henne —
men rörde sig knappast.

En mil genom skogen och ner till
närmaste bygden gick lurtonen vi-
dare. Folket därhemma stannade
till och sade:

— Inte brukar väl bopigan lura
vid den här tiden?

Och hur de lyssnade, förstod de
att det måste vara något på tok där
borta på fäbodvallen. Med korta
mellanrum kom lurtonen — jämt
med så lång tid, som det tar för
ett flickbröst att fyllas med luft.
Och lurtonen fortfor att eka genom
skogen. Det var ingen tvekan läng-
re.

Det dröjde väl inte mer än någ-
ra minuter, förrän ett halvt dussin
pojkar red så fort som hästarna
kunde springa efter klövjestigen
mot »boene».

Var tog hon krafter ifrån? En mil
tar sin rundliga tid, även om hästar-
na travar. Men då den första yng-
lingen kom fram till henne, såg han
ännu hur de tunga lingula flätorna
rörde sig på hennes rygg, då hon
fyllde lungorna med luft. Och då
lurtonen kom, förstod han varför
björnen satt framför henne och höll
ramarna för öronen.

Nu blev det fart på björnen, men
han kom inte längre än att de fick
en ännu varm björnhud med sig ner
till bygden . . .

Lämplig julklapp

»FLORIDA»

— den nya eleganta modellen i rostfritt stål.
Duka till fest . . . duka till vardagstrevnad
med Florida

John Rundqvist Järnhandel

Kilafors Tel. 56

MOTORCYKLAR, mopeder och cyklar

RESERVDELAR för bilar, motorcyklar, mopeder och
cyklar.

SKINNKLÄDER, huvor och handskar.

Nyboms Bil & Motor

KILAFORS.

Tel. 57

Köp nyttiga Julklappar

Jumpers, Kofter, Strumpor, Vantar, Handskar, Skarvs,
Handväskor, Underkläder, Nattlinnen, Pyjamas, Morgon-
rockar.

Klänningstyg

Stor sortering i

KAPPOR, KLÄNNINGAR, HATTAR och MÖSSOR

NYA KONFEKTIONSÄFFÄREN

Märta Wirén - KILAFORS. - Tel. 102.

Elf G. Bergman

Telefon 91 HERR- och DAMFRISERING

rekommenderas

God sortering i tekniska artiklar för hårets och hudens
vård — BRUDKLÄDSEL. — Prinsesskrona uthyres — Hår-
färgning — Specialinpackning för torrt och risigt hår.

Kemisk-Elektrisk — Trådlös permanent, samt
mild Specialbehandling mot mjäll och fett hår.

Byggmästare Edor Jonsson

Alftavägen 13, Bollnäs, Telefon 11614

Representant för **AB Svenska Trähus**

Utför alla slags HUSBYGGNADER

Reparationer

Välkomna med
JULHANDELN

Joh. Norlanders Eftr.

Helge Johansson

KILAFORS

TELEFON 2

Västansjögarnet

som det berättas om i artikeln
Spinn, spinn . . .
spinnes och säljes av

VÄSTANSJÖ ULLSPINNERI, Kilafors
Tel. Bofara 97016

Kilafors Blomster- & Grönsaksaffär

Georg Hoffsten. — Tel. Kilafors 63.

REKOMMENDERAS

Blomsterförmedling.

Conny Söderqvists Åkeri

Hallen, KILAFORS.

Tel.: Kilafors 254.

Lastbilstransporter — Snöröjningar

W. BJÖRKLINS

STENHUGGERI

KILAFORS - Tel. Lilltjära 39.

Gravvårdar, Gravramar, Trappor och Byggnads-
sten m. m. av den välkända kilaforsgraniten.

Som kund i Svenska
Handelsbanker stödjer Du
den egna ortens
Näringsliv

*Svenska
Handelsbanken*

Kilafors Telefon 34

Reparera

Er Cykel, moped, motorcykel eller bil
hos oss.

Bra arbete. Humana priser.

MOTORTJÄNST, KILAFORS

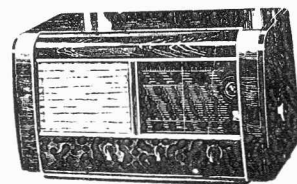
Kilafors. Tel. Lilltjära 82.

*Radioreparationer
utföras*

Försäljer:
PHILIPS och AGA-radio

Radioapparater uthyras

GUNNAR FLINKS RADIOSERVICE
Telefon 178

Julklappen

får Ni alltid billigast i

**IVAR
SVENSSONS Diversehandel**

Granbo

Tel:
Bollnäs 520 25

Ett ARMBANDSUR
till Julklapp
till honom eller till henne
är av bestående värde.

Torsten Englund, Ur o. Optik
Tel. 48.

Bruksträdgården

Telefon: Kilafors 171.

REKOMMENDERAS

JULBLOMMOR
KRUKVÄXTER

JULKLAPPAR

för hela familjen samt god sor-
tering i specerier
finner Ni hos

G. A. Wengelin

DIVERSEHANDEL.
Tel: Lilltjära 27.

Gamla seder...

GODA DRICKER

Fructus JULMUST

mörkt skumman-
de, läckert fyllig,
hälsosam och al-
koholfri — passar
alla, även barnen

Och till julens al-
la små och stora
fester måste Ni
dessutom ha rik-
ligt med Pommac
och Låskedrycker

Beställ i god tid från

HALLENS BRYGGERI
KILAFORS Tel. 40

För herrarna 3 goda ting

STIL — PASSFORM — KVALITÉ

Detta är vad Ni finner hos

LINDBLOMS KLÄDER

Välkomna in och se vad vi har att bjuda på. Vi kanske har just den kostym Ni söker.

För damerna

Stor sortering i dam- och barnstrumpor.

När det gäller *GARNER* har vi det kända *Kilafors-garnet* från vårt eget spinneri.

KILAFORS ULLSPINNERI AB

Telefoner: Kontoret 90 Lindbloms Herrkläder, affären 290.

Hanebo Jordbrukskassa

Tel. Kilafors 201

Fr. o. m. dec. månad 1953 hålles kassans exp. öppen onsdagar kl. 10 fm.—2 em. och lördagar kl. 10 fm.—4 em.

Checker inlöses. Mottager insättning å kapital-, spar-kasse & checkräkning. Förmedlar lån mot inteckning, borgenslån, växlar och checkräkning.

Tänker Ni möblera Er våning

vänd Er med förtroende till oss. Vi har allt i Rum-, Sängkammars- och kompletteringsmöbler. Stor sortering i sängkläder och dynor. Vår nya stickstol "Syjuntan" finns i lager.

Trädgårdsmöbler i trä och stål

Kilafors Möbelaffär

T. Lindblom, Kilafors. Telefon 149 och 249.

Hos oss finner Ni säkert lämplig och välkommen

JULKLAPP

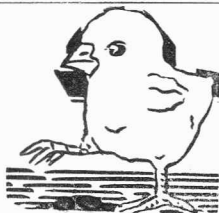
GUSTAFSSONS

Cykel & Sport, Papper & Bazar.
Tel. 6.

Skogstorp
Hönseri

KILAFORS. Tel. 73.

Daggamla kycklingar och hönkycklingar i mån av tillgång. Många heders- och första pris erövrade på ledande svenska och utländska utställningar.

Vaxduk och Plastduk till Jul

köper Ni bäst hos oss, som har den stora sorteringen.

Fernissor, Plastlack och Guldackfärger

KILAFORS FÄRGHANDEL

Tel. 130 och 250.

Jämför din inkomst

- * Vid arbete
- * Vid sjukdom

Säkert finner Du att dagsersättningen vid sjukdom är för låg. Sök inträde eller hög sjukpenningen i

HANEBO ERKÄNDA SJUKKASSA

Tel. 192.

Värdefulla julklappar i hemslöjd:

Trä, näver, keramik, koppar och vävnader

Kilafors Hemslöjd

Lokal: Biografteatern, 1 tr. Kilafors. Tel. 17.

Julblommorna

köper Ni bäst och billigast i

SIGFRID FORSBERGS

Handelsträdgård

Telefon: Kilafors 141.

Allt i binderiarbeten

HUGO LINDBLOMS Bageri

HALLÉN Telefon Kilafors 135

REKOMMENDERAS

Noréns Bageri

Rekommenderas

Telefon: Lilltjärna 37

G. Näslunds Manufakturaffär

Telefon 22.

Klänningar - Klänningstyger - Underkläder - Strumpor
Koftor - Jumprar - Gardiner

REKOMMENDERAS

ÖPPNA SPARKONTO

Bollnäs Sparbank

Exp.-tid i Kilafors:
Tisdagar och fredagar 11—13

Kooperationen

är samarbete utan vinstintresse.

Välkommen som medlem.

**Kooperativa föreningen
Kilafors**

GÖR JULINKÖPEN från

HYLANDERS

samtliga avdelningar.

Herravdelningen tel. 31

Damavdelningen » 295

Skoaffären » 296

NYA HOTELLET

Kilafors.

Telefon 71.

Rekommenderas

MATSERVERING

Servering av gott kaffe, the, choklad samt mjölk och smörgåsar. Abonnenter och beställningar mottagas.

Julklappar

för hela familjen finner Ni hos oss.

Stor sortering i UNDERKLÄDER och STRUMPOR samt
nytt- och presentartiklar i PORSLIN, KROMNICKEL,
ROSTERITT, KOPPAR och MÄSSING - LEKSAKER
ANTIK METALL.

Välkommen med Edra inköp.

PERSSONS

Löten. Tel. Kilafors 251.

Roland Erikssons Bageri

Telefon 28

REKOMMENDERAS

Strid-Olsson

Tel. Kilafors 118 *Damfriseurng*

BRUDKLÄDSEL

*El. och kemisk premanentning
I övrigt allt inom yrket
Omsorgsfullt arbete*

Hammarlunds Diversehandel

NORRBYN.

Telefon: Kilafors 186.

* Alltid välsorterat lager

* Alltid till Eder tjänst.

KILAFORS TRÄFÖRÄDLING

Kilafors. Telefon 194

BYGGNADSSNICKERIER

Specialité:

KÖKSINREDNINGAR

STINA NORBERGS Damfrisering

Hallen, KILAFORS. Tel. 106.

Permanentning och allt övrigt
inom yrket.

Omsorgsfullt arbete.

Rikhaltig sortering

Goda varor

Sund prissättning

Snabb och personlig betjäning

Detta är saker, som gör att så många väljer

LÖNNS

HALLÉN. Tel. Kilafors 12

Foto Lenn

Tel. 287.

KILAFORS.

Porträtt, serie, barn, hem och
festfotografering.
Amatörarbeten utföres.
ALLT INOM FOTO.

Välkomna och handla julklappar hos oss

Strömbergs

VÄSTANSJÖ. Tel. Bofara 97027